

IZ ZBIRKE KRATKIH PRIČA NIHADA HASANOVIĆA "KAD SU NARODI NESTALI"

GDJE SU ZMAJEVI?

Konačno shvatih da sam bolestan, da sam lud, neizlječivo, i da mi je pomoć uskraćena, da mi niko neće spraviti napitak izliječenja, neće jer živog roba nema ovdje, gdje već trideset i devetu godinu brojim, nema nikog meni bliskog, ja starim u samoći. Nema tog travara koji bi meni spravio napitak izliječenja.

Kopkaju me teška pitanja, koja smiješno zvuče kada ih ja izgovorim, ja – metar i žilet visok patuljak. Šta zapravo znači biti bolestan? Biti negdje drugdje zdrav? Tamo gdje je trulež nešto obično, a ludilo i nesuvislo mumlanje zakon?

Ja sigurno znam – govorite šta hoćete! – znam da sam pomjerio pameću, a donedavno vjerovah, cijeneći i žaleći samoga sebe, da sam jedini preostali umnik među ovim močvarama.

Prije negoli se otisnem u pripovijedanje, zanima li vas kako izgleda ovaj krajolik u kome već desetljećima sanjareći samujem? Arhipelag sebi predstavite sa hiljadama ostrvaca, njih pretvorite u duboke močvare sa zelenkastom pokožicom, a more u travnatu, rastresitu zemlju. Razbacane su ponegdje i plitke, mlake, tirkiznoplave barice, po kojim progacam u trenucima neobjašnjivog radovanja. Eto, tu vam živim ja, Bogu iza nogu, i ne idem nikada daleko, ne usuđujem se, strah me.

Ja sam ga učinio krotkim, to živopisno carstvo baruština, ja ga kultivirao, makar jedan neznatan dio. Savjestan i maštovit i, najvažnije,

strpljiv kao vječnost, napravio sam veleljepne bašte. Usavršio sam zamisli nenadmašnih vrtlara i graditelja. Nenadmašni oni više nisu, ja sam ih sveo na preteče, a sebe, bez zrceta oholosti, proglašavam fontanom – iz koje šikti originalnost. Oni, ti moji prethodnici iz prošlosti i dalekih zemalja, oni su pritoke, ja rijeka, ja okean! Sudbina mi se neprijateljski iskezila: nema ko da vidi veličinu, bujnost moga genija, sve je ovdje pusto. Vjerujte mi na riječ: ja jesam malen rastom, ali sam velik umom.

Posadio sam svuda cvijeće otvorene, prijatne žute boje. I frezije. Htio sam tako sačuvati do kraja svijeta i vijeka sjećanje na žuticu, od koje sam paćenički bolovao (napio se bio mutne vode), a i dan-danas mučim se s ishranom... Jedva sam ozdravio, ali sam ozdravio, jak sam ja duh! No, nije to jedini razlog zašto je moj cvijetnjak uglavnom žut...

Između jedne ne tako goleme močvare, o kojoj ću tek kasnije progovoriti, i tornja čudesnim vrtovima obgrljenog, na koji se često popnem radi uživanja u prostranosti predjela, između tornja i te močvare posijao sam kukuruz krupnog zrna, zato što volim sjeme boje zlata i plod boje zlata, oguljeni klip kukuruza. Kazaću i otkud ta moja neobična, djetinjasta ljubav prema isključivo jednoj vrsti boje.

Mati mi je od malih nogu pripovijedala svakog jutra svoje snove, meni i mojoj nešto mlađoj, ali, kako se pokazalo, zrelijoj sestrici. Sve što bi usnula, ispričala bi nam u vidu poučne priče: o najezdi skakavaca koji otimaju mene i sestru, moju smješljivu sestru, o trešnji koja je otjerala Mjesec i preuzela vlast na noćnom nebu, o ocu, kojeg nikad vidio nisam, kako jaše na lađi, a lađa četiri noge ima, kravlje... Svašta je ta žena sanjala i ništa od toga nije zaboravljala.

Na jednom od tih jutarnjih okupljanja, koja sam pogrešno smatrao samo zabavom i nekom vrstom pozdrava novom danu, ponudila je mater svoju djecu sokom od ruže, što nije bilo uobičajeno (kod nas se ujutro, dakako, pije cikorija). Potom nas oboje pretjerano praznički zagrlila i ispričala san koji mi se najdublje uklesao u pamćenje. U ovom času, nakon toliko prohujalih ljeta, kao da mi vlakna ružinih latica još uvijek pužu po jeziku dok se prisjećam. San ide ovako: sjedila je, naime, moja majka pokraj modrozeleno-rijeka i ugledala blještavožutu krijestu, ogromnu, neke misteriozne životinje kako zaranja u zelenac, a zatim opet izranja; u prvi mah se bila smrtno prepala, kako kaže; poslije toga, voda je dugo bila mirna; slutila je mama da će se to neznano stvorenje ponovo pojaviti i čekala u strahu šta će se zbiti; pred nju, kao podmornica, izroni zmaj, grdan, ali majka se, začudo, više nije bojala; zmaj je bio umiljat, sa bajkovitim zlatnim krljuštima, ona ga uzjaha i ovaj je prenese na drugu obalu; kad se probudila, bilo joj je prijatno, kako kaže.

Sestra je odmah, kao navijena, izjavila da bi željela vidjeti tog zmaja i uzjahati ga. Majka je, obradovana, pogladi po kosici, a mene nekako ispitivački i sa rastućim prezirom pogleda, valjda zato što sam šutio: lijep je san, ali zmaj je zmaj i on jede malu djecu.

Kasnije, ovim jutarnjim sastajanjima nije prisustvovala moja sestra, već se igrala u avliji, dok je majka istu priču pričala samo meni naglašavajući uvijek, slog po slog, kao kakvom debilu, ove riječi: "na drugu obalu". Ja sam svaki put iskazivao divljenje, ali, izgleda, ne na pravi način, budući da me majka redovno, na rastanku, mrko i nezadovoljno probadala pogledom. Što je drugima bilo bjelodano, meni nije bilo ni na kraj pameti.

Zakržljao sam u razvoju, hrana se slabo primala, nisam rastao, ostao sam otužno nizak, nalik patuljku iz cirkusa – mislio sam da je to razlog

zašto me mati manje voli nego sestru i da su njene oči zbog toga, zbog toga što sam kržljav, toliko nepristupačne i optužujuće.

Oca nisam imao prilike vidjeti, neobjašnjivo je nestao prije mog rođenja. Kad sam se razvio u zrelog muškarca, nestala je i sestra, a otprilike kad sam uvidio da muškost nemam gdje prokušati, nestala je bez traga i glasa, ne oprostivši se, i moja tajanstvena mater. U društvu svojih zabluda sam ostao. Tih prvih mjeseci samoće, u mojim ušima, bogzna zašto, neprestano je odjekivao slatki sestrin smijeh. Plakao sam, ali mi je ubrzo dosadilo plakati, besmislen je plač, iscijedio sam cijelu tugu, postala je suha, tvrda – kamen na srcu.

Kukuruz... posijao sam stabljike kukuruza da bi me svojim plodom, njegovom bojom, podsjećale na divni san moje roditeljke, na onog umiljatog, zlatnog zmaja.

Meni, po prirodi strašljivom, trebalo je mnogo vremena da prikupim hrabrosti kako bih se popeo na vrh tornja, vidikovca, odakle sam mogao zavičaj u cjelini osmotriti, a on je lijep, ruku na srce, lijep u svojoj jednostavnosti, jednoličnosti. Najprije se nisam naročito osvrtao na močvare, nego je moje promatranje bilo više usredsređeno na sveukupnost krajolika, koji bi popodne, pod zasljepljujućom vedrinom, svjetlucao kao carska kruna. Stojeći na zadnjem spratu vidikovca, čovjek bi rekao da je ropstvo mrtav pojam, a prepreke, one životne, da ne postoje. Na vrhu si svijeta i sve ti je vidljivo i dostupno, sve ravno do mora.

Međutim, kako je vrijeme prolazilo, a moja se duša privikavala na tu prostu veličanstvenost, počeo sam – koliko mi je moja kratkovidost dopuštala – zapažati pojedinosti: poneki hrastov gaj, red topola, nasukane,

gnjile čamce, galebove, rode... Najdraže mi je bilo zapažati nijanse koje su se, zavisno od toga kakvo je vrijeme i koje doba dana, smjenjivale na površini bezbrojnih močvara: noću, pod mjesečinom, gledaš živu ili topljeno srebro; u zoru, puding od jagode, još neohlađen; popodne, ako je oblačno, ustalasa se olovo; predveče – lipov med; noću, po mrklom mraku, vidiš bijele, svilaste nabore, sjaj ni iz čega.

Čudno kako mi je ono najbitnije promaklo, vjerovatno je kriva moja svijest, njena nesavršenost, želja da ne vidim ono što neću.

Kako nisam primijetio zlatnu boju po močvarama, da je stalna i reljefna? Je li kriv moj vid? Kako? Kako to da sam tek poslije godina i godina konačno uočio da su te raštrkane močvare u stvari prepune zmajeva o kojima je mati pričala, zmajeva iz snova? Oni su se, siti i zadovoljni, kupali u toj mutnozelenoj vodurini, izlazili na kopno, kretali se četveronoške po obalskom mulju, ali sa tornja nisam mogao tačno razaznati šta rade, bili su veličine ždrijebeta, kudikamo manji nego što sam zamišljao, no bilo ih je po nekoliko u svakoj bari i nisu mi se nimalo dopadali.

Vjerovao sam da su im njihova podmuklost i njihove čini pomogle da požderu moju porodicu, te sam riješio da im se ni po koju cijenu ne približavam, nisam imao kud, posvuda su krstarili i gmizali. Odlučio sam se baviti baštovanstvom, primjerno podnoseći, poput drevnih mudraca, bol, bol zbog obitelji koju nenadoknadivo izgubih. Bojao sam se da i mene ne pojedu, neka sila da me ne pogura i dovede ravno pred njihove pandže i razjapljene čeljusti.

Duhovno sam se razvijao u takvom ubjeđenju ne znajući da iz dana u dan nazadujem, naivan. Kržljav.

Dobro se sjećam dâna kada mi se sve razjasni u punoj tami i kad u iznenađenju saznah koliko sam zaglibio, toliko da povratka nema. Kopuckao sam i plijevio u jednom malom svjetloplavom ružičnjaku neposredno pod tornjem, koji sam naumio okružiti u prvom pojasu ružama, cvijetom nepristupačnosti i tajne. Pronađoh tu smaragdnozeleni ćup poprskan bijelom, pjenastom bojom. Ćup je bio malen, u dlan stane. Pripadao je mojoj sestri. Najviše me začudila njegova sadržina: nekoliko zlatnožutih krljušti u obliku koprivinog lista. Ovo otkriće baci me u tegobno razmišljanje, izbode sumnjama, jer otkud skupa krljušti i igračka-ćup, otkud skupa zvjersko i dječije, nisam mogao to sebi objasniti. Nisam htio.

Bilo je sunčano, pružih se koliko sam dug na travu, zaklopih oči. Trljao sam ćup kao čarobnu lampu.

Zakrili me neka sjena i ja se trgnuh.

Preda mnom stoji Ciganka, niska ali viša od mene. Iznad lijeve sise nevješto joj istetovirali neko ime ("Keran", "Kenan", "Kean", nisam zapamtio). Lice joj čisto, ona lijepa, čak prelijepa za prosjakinju i bezazlena, čak previše za prosjakinju. Lijepa mi je bila možda zato što žensko nisam vidio već hiljadu godina, a što se tiče njene bezazlenosti, grdno sam se prevario, takva je izgledala samo na prvi pogled.

"Imaš para?", reče mi uz smiješak.

"Nemam. Odakle mi? Otkud ti dođe?"

"Ja? Odande, iz Barske. Para nemaš? Imaš, imaš... Daj mi to... ćup."

"Ne, to ne!"

"Daj", ponovi mazno.

"Da ne bi!"

"Moram nešto jesti, a imam i djece tri sepeta..."

"Briga me. Naberi sebi kukuruza, eno tamo, pa ispeci, ili skuhaj, to i ja jedem."

"Lažeš."

"Šta bi ti, gospođo? Da ne bi patku pečenu? Nisam ja dobra vila! Bježi mi s očiju! Smrdiš! Okupaj se!" Čudio sam se otkud tolika hrabrost u mom glasu, prokuljao je decenijama gomilani gnjev. Ona ni da trepne, po kosi me pomilova i protepa zlobno:

"Ti si moj mali patuljak Gigi..."

"Moje ime nije Gigi!"

"Svaki se patuljak zove Gigi." Zamalo mi ne zari svoje čelične nokte u tjeme. "Gigi, ovo što si maločas lanuo praštam ti, zahvali mi što te nisam namrtvo silovala i bacila u vodu. Pošteđen ti je život."

"Neka je", namrštih dva prijeteća oka, ali više ni riječi ne izustih. Smjelost mi sišla u gaće.

"Ja odoh nabrati tih tvojih kukuruza, a ti da si pripremio vatru!"

"Ruke ti se osušile i crkla dabogda!", pomislio sam.

"Veći su i ukusniji oni uz močvaru, samo produžiš pravo, nikud ne skrećeš."

"Ti si duša od čovjeka."

A naumio sam je poslati u ralje zmajevima, neće ona meni krojiti kapu, neka se opameti, neka joj barem jednu ruku otkinu, pa će vidjeti da meni nije lako živjeti ovdje, sam, u stalnom strahu od gotovo nestvarnih zvijeri. Zato i jesam ovako čudan i povučen – čudovišta me okružila! – pa bi svako pomislio da sam škrtac, a nisam, ruku siječem ako lažem! Poslušala me i uputila se ka rješenju tajne, koja će me do korijena osvijestiti.

Bio sam već nakupio i nacijepao triješća, pripaljivao šuškor osluškajući ne bih li čuo kakav vapaj ili krcanje kostiju, kad moja gošća izbi iz kukuružišta noseći u naramku klipove, svaki oguljen, svaki naboden na dugu, savitljivu vrbovu granu, spreman za žar. I ne znam odakle, kroz nozdrve mi prostruji miris jeseni, miris zapaljene bukovine, miris magle i prvih mrazova.

"Jako si vrijedna."

Htjedoh je pitati za zmajeve, ali uvidjeh koliko sam pogriješio, prenaglio. Nisam je smio slati, mogla je nastradati, potpalila me ljutnja udružena sa pakošću. Srećom, nije joj bilo ništa i meni je bilo drago što joj nije bilo ništa.

"Pa i nisam baš naročito. Ovo su pripremili tvoji mili roditelji, da im ne budeš gladan. Pozdravljaju te."

"Moji roditelji?"

"I tvoja sestra, ljubi te tvoja sestra!", poljubi me mesnatim usnama u čelo.

"Mala, ne diraj mi u rod! Moji bližnji – oni su svi nestali. Davnih dana!"

"Onda su ono tamo neki prevaranti."

"Ama ko?"

"Oni zmajevi tamo, tupane. Šta se čudiš?" Tupnu me po glavi. "Ima toga i u Barskoj, ljudi preodjevenih u zmajeve."

Projurio sam kao ošuren kroz kukuružište, zid koji sâm podigoh, u glavi mi se lomila koplja pretpostavki i slutnji, dahtao sam poput lipsalog konja. Sav izgребan od britkih kukuruzovih listova, izletih, na rubu plača, pred baru i pretrnuh: kad sam sijao kukuruz, oni nisu bili tu. Nisu! Siguran sam...

Moja tri najbliža krvna srodnika plivali su sporo, nadmoćno, kao krokodili, gledeći iz vode. Majku i sestru smjesta sam prepoznao, nekakva sitna mahovina poružnila im lice, a za treće stvorenje pretpostavljao sam da je moj otac, iz bare su mu virile jedino oči: vodenaste i nekako okrutne, plamteće. Svi su bili u sjajnim, zlatnožutim kostimima, ličili su na nešto između nilskog konja, krokodila, žabe krastače i klauna. To su, dakle, ti zmajevi.

Posmatrajući ih sa tornja, kratkovidan od rođenja, dodavao sam mnoge pojedinosti koje nisam mogao okom uhvatiti, a htjedoh maštom vidjeti. Sa tornja sam želio diviti se prekrasnim, strahobnim zmajevima iz snova i uživati u svom bezizlazu, a sada, pred mojim očima, pliva i bubama se hrani draga moja poživotinjena obitelj.

Sestra, koja kao da se smjehuljila ispod monstrumske kože, i otac, koji me, najvjerojatnije, nije ni osjećao kao muškog potomka, jedinog oploditelja u porodici, nisu marili za me, njuškali su (noge u vodi, trup na kopnu), pasli su nekakvu bubrežastu algu, puzali po sluzavoj travuljini. Jedino je mati doplivala do moje malenkosti i, prije nego što je potpuno izronila, dugo me gledala mumlajući nešto u vodi i mjehuriće ispuštajući. U plićaku, ona stade na dvije noge: leđa joj prekrivena kostimom, a prednji dio tijela, izuzev poprečnih kaiševa, go, i iznad i ispod pupka. Go i umrljan muljem.

"Mama..."

"Nikakva mama!" Zubi joj zeleni od žabokrečine, glas gotovo muški, hrapav, dubok.

"Nisam znao..."

"Nisi ni mogao, ti si izrod, otpadak, ti si poremećen, ti si nakaza, ti si jedini izuzetak u stotinama naraštaja koji su nama prethodili. Svako je

prozreo značenje Sna – ne iskrivljuj usne! – znaš kojeg sna, čak je i ova shvatila, a bila je balavica! Jedino ti gluh! To je objava, to je obred u svakoj porodici i svako razumije, svačiji se nagon probudi... Ti si..." Nešto je prorežala. "Sada nestani, dođeš li još jednom, bićeš hrana štukama. I znaj: okolo su sve bare i u njima tvoji stričevići i ostala rodbina! I oni su dobili upute! Odlazi i Bog da ti dušu prosti, tvoj grijeh je smrtan, kajanja nema, nema ni očišćenja. Bože svemogući, milostivi, sačuvaj me ovakvog potomstva!"

Krenem da se pravdam, ali ona me prekinu uperivši prst preko mojih ramena:

"Ve-če-raj!" Isprсила se i noktima sebi izranjavala kožu na trbuhu. U očima joj rumen sjaj. To nije moja mati. Ustrašila me kako niko nije. Pobjegao sam s osjećanjem jeze, ne vjerujući da se takvo nešto može desiti u ovom vijeku. Udaljivši se dovoljno, došavši na sigurno, pokušah suzbiti prekomjerni strah.

I osjetih pomirenost – pomirenost osuđenika u samici. Ispod te nelagodne pomirenosti tinjao je duboki, rušilački strah i tinja i možda se jednom razgori u divlju vatru. Ali, što više sijedim, to mi se čini sve manje vjerovatnim.

Gladnica i gošća moja još nije ispekla kukuruz. Strpim se, čučnem i zurim u užarene grančice, ne progovaram, ona mi nešto priča, ja gluh, ne razumijem. Kad je sve bilo zgotovljeno, predložih da ne čekamo da se ohlade, već da pečenjke umočimo u studenu vodu te da se popnemo na toranj i tamo u miru i tišini jedemo. Usput me, pretvarajući se da je ozbiljna, zapitkivala za familiju, ja prešutih, gledao sam u horizont, u sunce koje je tonulo.

Dok smo sa vrha svijeta, umrljani pečenjcima, razgledali smirujuće boje neba, ona ponovi:

"Daćeš mi ga."

Držala je ćup u ruci, ispustio sam ga ranije, ne sjećam se tačno kad. Iz ćupa je izvadila one pozlaćene listiće:

"Na svakom ima po jedna riječ."

"Ti si pismena?"

"'Obalu' , 'na' , 'drugu' ."

Šutimo, onda upitam:

"Vi, Cigani, vi se ne pretvarate u zmajeve?"

"Svi, samo mi ne, nijedan narod nije kao Cigani."